

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA SO'Z TARTIBI VA MANTIQUIY URG'U FARQLARI

Komilova Sevinch Ikromovna

Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy pedagogika universiteti talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillaridagi so'z tartibi (word order) hamda mantiqiy urg'u (logical stress)ning o'xshash va farqli jihatlari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: so'z tartibi, mantiqiy urg'u, ingliz tili, o'zbek tili.

РАЗЛИЧИЯ В ПОРЯДКЕ СЛОВ И ЛОГИЧЕСКОМ УДАРЕНИИ В АНГЛИЙСКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ

Аннотация. В данной статье анализируются сходства и различия между порядком слов и логическим ударением в английском и узбекском языках.

Ключевые слова: порядок слов, логическое ударение, английский язык, узбекский язык.

DIFFERENCES IN WORD ORDER AND LOGICAL STRESS IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES

Abstract. This article analyzes the similarities and differences between word order and logical stress in English and Uzbek.

Keywords: word order, logical stress, English language, Uzbek language.

Til — bu inson tafakkuri, his-tuyg'usi va dunyoqarashini ifodalovchi eng muhim aloqa vositasidir. Har bir tilda so'zlar tartibi va ularga beriladigan urg'u ma'noni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Ingliz va o'zbek tillari turli tipologik guruhlariga mansub bo'lgani sababli, ularning sintaktik tizimi ham farq qiladi. Ingliz tili analitik, o'zbek tili esa agglutinativ tuzilishga ega bo'lib, bu holat so'z tartibi va mantiqiy urg'u tizimida sezilarli tafovutlarni yuzaga keltiradi. Mazkur maqolada ingliz va o'zbek tillaridagi so'z tartibi (word order) hamda mantiqiy urg'u (logical stress)ning o'xshash va farqli jihatlari tahlil qilinadi.

1. So'z tartibining tipologik xususiyatlari.

Har bir tilning o'ziga xos grammatik tuzilishi, ayniqsa, so'z tartibi (word order) orqali ifodalanadi. So'z tartibi — bu gap tarkibidagi so'zlarning joylashish tartibi bo'lib, u grammatik ma'no, sintaktik tuzilma va mantiqiy urg'uni belgilovchi muhim omil

hisoblanadi.

Turli tillar o‘z tuzilishiga ko‘ra qat’iy, erkin yoki yarim erkin so‘z tartibiga ega bo‘lishi mumkin. Shuning uchun so‘z tartibining tipologik o‘rganilishi tildagi sintaktik va kommunikativ strukturani tushunish uchun muhimdir.

Ingliz tilida so‘z tartibi qat’iy SVO (Subject – Verb – Object) tartibida bo‘ladi: John reads a book. – “Jon kitob o‘qiydi.”

O‘zbek tilida esa SOV (Subject – Object – Verb) tartibi ustun: Jon kitob o‘qiydi. yoki Kitobni Jon o‘qiydi.

Biroq o‘zbek tilida so‘z tartibi erkin bo‘lib, urg‘u va maqsadga ko‘ra o‘zgaradi:

Men bugun uni ko‘rdim. / Bugun men uni ko‘rdim. / Uni men bugun ko‘rdim.

Ingliz tilida esa so‘z tartibini o‘zgartirish grammatik xatolik yoki ma’nosizlikka olib keladi:

✗ Today saw I him. ✓ I saw him today.

Demak, ingliz tili so‘z tartibiga tayanadi, o‘zbek tili esa qo‘shimchalar tizimi orqali grammatik ma’no beradi. Shunday qilib, so‘z tartibining tipologik o‘rganilishi turli tillar orasidagi **strukturaviy farqlarni aniqlash, tarjima va til o‘qitish** jarayonlarini takomillashtirishda muhim o‘rin tutadi.

2. Mantiqiy urg‘u tizimining farqlari.

Mantiqiy urg‘u tizimi — bu gap yoki matndagi ma’lum so‘z yoki so‘z birikmalariga beriladigan urg‘u orqali axborotning markaziy qismini ajratish va ma’noni ta’kidlash mexanizmi.

Mantiqiy urg‘u tilning grammatik strukturasini emas, balki kommunikativ ma’nosini belgilashda muhim rol o‘ynaydi. Shu sababli u grammatika va intonatsiya bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, har bir tilning tipologik xususiyatlariga qarab turlicha ifodalanadi.

Ingliz tilida mantiqiy urg‘u (logical stress) ma’noni o‘zgartiruvchi vosita sifatida ishlatiladi. Gapdagi biror so‘zga urg‘u berish orqali axborot markazi o‘zgaradi:

He bought a CAR yesterday. (U mashina sotib oldi.)

He BOUGHT a car yesterday. (U mashina sotib oldi, lekin boshqasi qilmagan.)

He bought a car YESTERDAY. (Mashina sotib olish kecha bo‘lgan.)

O‘zbek tilida mantiqiy urg‘u so‘z joylashuvi yoki intonatsiya orqali ifodalanadi:

U kecha mashina sotib oldi. / Kecha u mashina sotib oldi. / U mashina sotib oldi kecha.

Bu o‘zgarishlar axborot markazini bildiradi, ammo grammatikani buzmaydi.

Mantiqiy urg‘u tahlili **til o‘rgatishda, tarjimada va nutqni avtomatik tahlil qilish**

tizimlarida qo'llanilishi mumkin.

3. Tipologik tahlil va farqlarning sabablari:

Ingliz tili	O'zbek tili
Analitik til	Agglutinatativ til
Qat'iy so'z tartibi (SVO)	Erkin so'z tartibi (SOV)
Yordamchi so'zlar va tartib orqali grammatik ma'no	Qo'shimchalar orqali grammatik ma'no
Ohang orqali mantiqiy urg'u	So'z joylashuvi va ohang orqali urg'u
Intonatsiya axborot markazini belgilaydi	Intonatsiya axborotni ta'kidlaydi

Bu farqlar tilning tuzilishiga bog'liq. Ingliz tilida grammatik shakllar kam bo'lgani sababli, tartib ma'noni aniqlaydi. O'zbek tilida esa so'zlar morfologik qo'shimchalar yordamida bog'lanadi, shuning uchun tartib erkinroq.

Ingliz va o'zbek tillaridagi so'z tartibi hamda mantiqiy urg'u tizimi tildagi axborot strukturasini ifodalashda turlicha vositalardan foydalanadi. Ingliz tili qat'iy tartib va intonatsiyaga tayanadi, o'zbek tili esa qo'shimcha va so'z joylashuvi orqali mantiqiy urg'uni bildiradi. Ushbu tafovutlarni o'rganish til o'rgatishda, tarjimada va avtomatik tahlil tizimlarida muhim amaliy ahamiyatga ega. Shuningdek, qiyosiy tahlil o'zbek o'quvchilarining ingliz tilini o'rganishdagi tipik xatolarini oldini olishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Quirk, R. & Greenbaum, S. (1985). A Comprehensive Grammar of the English Language. London: Longman.
2. Karimov, A. (2019). O'zbek tili sintaksisi. Toshkent: O'qituvchi.
3. Crystal, D. (2003). The Cambridge Encyclopedia of the English Language. Cambridge University Press.
4. Rasulov, A. (2021). "Ingliz va o'zbek tillarida so'z tartibi: qiyosiy tahlil." Filologiya masalalari, №3.
5. Bekmurodova, M. (2020). Qiyosiy tipologiya asoslari. Toshkent: Fan va texnologiya.